

34 Het *Ulmelum suberosae* langs de IJssel

Ber van Aalderen (1953).

Sinds 1950 heeft het Zalkerbos onze speciale aandacht genoten. In het afgelopen jaar hebben Wim van Eck en bovengetekende een floristische beschrijving over dit merkwaardige terrein geschreven in *Amoeba* (maartnummer 1952). A.J. Boer schreef een aardig artikel tje in de *Wandelaar* (1933) over dit gebied.

De Gelderse IJssel maakt bij het dorpje Zalk een grote lusbocht. In de binnenbocht liggen twee evenwijdige tamelijk hoge rivierduintjes, welke grotendeels met een tot 10 m hoog struweel zijn bedekt. Dit struweel kunnen we verdelen in een hoge struiklaag, bestaande uit kurkiep (*Ulmus carpinifolia* var. *suberosa*), es en acacia, en een lage struiklaag met hazelaar, sleedoorn, eenstijlige meidoorn, tweestijlige meidoorn, kardinaalsmuts, enz. Daartussen slingeren zich hop en bosrank, deze laatste echter minder talrijk. De kruidlaag komt alleen in het voorjaar tot zijn recht. Dit is dan ook zeer begrijpelijk, want in de zomermaanden kan het bladerdek zó dicht zijn, dat planten als zevenblad, dagkoekoeksbloem en bosandoorn zich ternauwernood kunnen handhaven; soms ontbreekt een kruidlaag bijna geheel.

De bodem van het bos bestaat uit humeus zand dat een kruimelige structuur heeft. De grote rijkdom aan Mollusca wijst op een kalkrijke bodem. Belangrijk is ook te vermelden dat de vegetatie steeds weer beïnvloed wordt door de mens en dier. Geregeld worden stukken bos gekapt; deze regenereren weliswaar snel, daar men de stronken laat staan. Ook konijnen en mollen beschadigen het plantendek. Wanneer we de tabel bekijken, dienen we allereerst rekening te houden met de data van de gemaakte opnamen. Alle opnamen hebben betrekking op het Zalkerbos.

Vergelijken we de tabel met die van Weevers en Doing Kraft, dan kunnen we de volgende kensoorten voor het *Ulmelum suberosae* noemen: kurkiep als belangrijkste, maarts viooltje, helmbloem als kensoort in het duingebied, slangelook voor het rivierengebied, in ieder geval voor het IJsselgebied. Ook in andere bosjes langs de IJssel blijkt moeslook karakteristiek te zijn, evenals vogelmelk, maar waarschijnlijk zijn het geen kensoorten.

Tabel 1.

ULMETUM SUBEROSAE (ZALKERBOS).

Opname nummer	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Bedekking hoge struiklaag tot 10 m in %	40	20	20	40	95	95	95	95	95	100	
Bedekking lage struiklaag tot 3 m in %	5	5	5	30	.	.	40	5	25	5	
Bedekking kruidlaag tot 0,5 m in %	30	30	50	40	50	50	30	30	25	40	
<u>Hoge struiklaag:</u>											
u Ulmus carpinifolia var. suberosa	3	2	3	2	5	4	3	4	4	3	kurkiep
v Fraxinus exelsior	2	1	1	3	2	3	4	2	2	4	es
u Robinia pseudo-acacia	+	3	.	4	.	+	acacia
c Corylus avellana	.	2	2	+	+	+	.	1	3	2	hazelaar
v Humulus lupulus	+	.	.	2	.	.	1	+	.	.	hop
Quercus robur	.	.	.	+	.	+	.	+	.	+	zomereik
Prunus padus	.	.	.	+	vogelkers
Acer campestre	2	.	.	+	spaanse aak
f Clematis vitalba	.	.	.	1	bosrank
v Alnus glutinosa	+	.	.	.	zwarte els
<u>Lage struiklaag:</u>											
Crataegus monogyna	+	+	.	2	.	.	.	+	.	+	eenstijlige meidoorn
Euonymus europaeus	.	(+)	.	1	.	.	1	+	+	+	kardinaal smuts
c Corylus avellana	+	1	.	1	hazelaar
u Prunus spinosa	.	.	+	2	.	.	3	+	.	.	sleedoorn
v Humulus lupulus	.	.	.	1	.	.	+	.	.	.	hop
v Fraxinus excelsior	.	.	.	2	.	.	+	.	.	+	es
Cornus sanguinea	.	.	.	+	+	+	rode kornoelje
u Ulmus carpinifolia var. suberosa	+	+	kurkiep
Rubus caesius	+	1	dauwbraam
Prunus padus	.	.	.	+	+	vogelkers
Betula pendula	.	.	+	+	.	.	ruwe berk
Quercus robur	.	.	.	+	zomereik
Viburnum opulus	.	.	.	+	gelderse roos
<u>Kruidlaag:</u>											
fu Allium scorodoprasum	2.2	2.3	2.3	+1	1.1	.	slangenlook
Glechoma hederacea	+2	+2	+1	2.2	4.3	2.3	2.2	1.2	2.2	.	hondsdrif
Aegopodium podagraria	+1	1.1	1.1	.	2.1	3.2	1.1	3.1	1.1	1.1	zevenblad
R Rubus caesius	+1	+1	.	3.2	.	2.2	3.1	1.1	3.1	1.1	dauwbraam
Brachypodium sylvaticum	+1	.	.	1.2	.	2.2	+2	+2	2.2	2.2	boskortsteel
Moehringia trinervia	+1	.	.	1.2	1.2	1.2	+2	+2	+2	.	drienerfmur
Melandrium rubrum	+1	+1	.	.	.	+1	+1	+1	+2	.	dagkoekoeksbloem

Het Ulmetum past het best in het Fraxino-Carpinionverbond. Er is echter ook veel voor te zeggen om het Ulmetum als subassociatie te beschouwen van het Querceto-Carpinetum. De kensoorten en differentiërende soorten staan in de tabel aangegeven. Het Ulmetum suberosae of in het Nederlands kort gezegd het kurkiepenstruweel, is enigszins te vergelijken met het Querceto-Carpinetum of vormen daarvan, zoals de eiken-haagbeukenbossen in Twente bv. Een fragment van een stuk eiken-haagbeukenbos met kurkiep bij Hattum deed me echter wel hieraan denken. In de boomlaag kwam zomereik voor; de struiklaag bevatte o.a. hazelaar en kurkiep en de kruidlaag: slangenlook, moeslook, hondsdrif, vogelmelk, speenkruid en waarschijnlijk ook maarts viooltje (zie opname 11). De kurkiep kwam aan de benedenkant van de helling voor; deze helling, een tien meter hoge stuwwal, behoort bij het Veluwegebied.

Opname 12 en 13 zijn afkomstig van enige eikenhakbosjes bij Fortmond, gelegen tussen Wijhe en Olst. Daar maakt de IJssel evenals bij Zalk een grote lusbocht met aan de binnenbocht een glooiend terrein. Dicht aan de IJssel vinden we daar de associatie van sleedoorn en meidoorn, een echt pioniergezelschap dus, dat overgaat in arme eikenhakbosjes met weinig kruidengroei naarmate deze hoger liggen en droger zijn. Een voorbeeld van deze overgangsbosjes naar het Ulmetum is opname 12, waarin we plotseling bosanemoon zien optreden. Aan de uiterste binnenzijde is het Ulmetum het best ontwikkeld (opname 13). Hier zien we dus het Ulmetum suberosae aan de onderzijde van een hoge zandige helling, precies zoals we die ook aan de binnenduinrand vinden.

De typische fluviatielplant slangenlook ontbreekt hier echter, maar wel komt schaafstro voor, evenals bij Zalk. Ook andere vochtminnende soorten vinden we dan terug. Keverorchis komt zowel bij Fortmond als bij Hattum voor, maar niet bij Zalk. Eenmaal zien we hem terug in de tabel van Weevers (N.K.A. 1940). De rol van helmbloem als kensoort van het Ulmetum is althans in de benedenloop van het IJsseldal onbekend omdat hij daar ontbreekt. Elders langs de grote rivieren schijnt helmbloem wel voor te komen.

Legenda bij de tabel:

u = differentiërend t.o.v. Querceto-Carpinetum

c = differentiërend t.o.v. Ulmetum en Quercetum atlanticum

v = vochtminnend

f = fluviatische plant

Tabel 2.

ULMETUM SUBEROSAE.

Opname nummer	11	12	13	
<u>Kensoorten van de associatie:</u>				
<i>Ulmus carpinifolia</i> var. <i>suberosa</i>	+1	.	2.2	kurkiep
<i>Viola odorata</i>	+1	.	.	maarts viooltje
<i>Allium scorodoprasum</i>	+1	.	.	slangenlook
<u>Kensoorten van verbond en orde:</u>				
<i>Ranunculus ficaria</i>	2.2	3.3	2.3	speenkruid
<i>Listera ovata</i>	+1	(+1)	(+1)	keverorchis
<i>Crataegus monogyna</i>	(+1)	2.1	+1	eenstijlige meidoorn
<i>Stachys sylvatica</i>	.	+1	+1	bosandoorn
<i>Geum urbanum</i>	.	+1	+1	nagelkruid
<i>Aegopodium podagraria</i>	.	1.1	1.1	zevenblad
<i>Anemone nemorosa</i>	.	2.2	.	bosanemoon
<i>Equisetum hiemale</i>	.	.	1.1	schaafstro
<i>Poa nemoralis</i>	.	.	+1	schaduwgras
<u>Begeleiders:</u>				
<i>Quercus robur</i>	2.3	3.2	2.2	zomereik
<i>Corylus avellana</i>	2.2	.	.	hazelaar
<i>Veronica hederifolia</i>	2.2	.	.	klimopereprijs
<i>Lonicera periclymenum</i>	+1	+1	+1	kamperfoelie
<i>Prunus spinosa</i>	.	+1	+1	sleedoorn
<i>Ornithogalum umbellatum</i>	+2	.	.	vogelmelk
<i>Ribes spec.</i>	.	+1	+1	ribes
<i>Glechoma hederacea</i>	+1	.	.	hondsdrif
<i>Galium aparine</i>	+1	.	.	kleefkruid
<i>Rubus idaeus</i>	+1	.	.	framboos
<i>Filipendula ulmaria</i>	+1	.	.	moerasspirea
<i>Allium oleraceum</i>	+1	.	.	moeslook
<i>Anthriscus sylvestris</i>	.	.	+1	fluitekruid
<i>Urtica dioica</i>	.	+1	.	grote brandnetel
<i>Humulus lupulus</i>	.	.	+1	hop
<i>Polygonatum odoratum</i>	.	.	+1	salomonszegel
<i>Rosa spec.</i>	.	+1	.	roos
<i>Rumex spec.</i>	.	.	+1	zuring

